

## NEV'Î DİVÂNİ'NDA MÛSİKÎ TERİMLERİ

*Mehmet Sait ÇALKA\**

### ÖZET

Tarih boyunca Türklerin yaşamında önemli bir yer edinmiş olan mûsikî, üzüntülerin, sevinçlerin, kahramanlıkların, heyecanların ve sevgilerin bir ifadesi olarak gelişimini günümüze kadar sürdürmüştür. Türklerde müzik, Türk tarihi kadar eskidir. Bazı Tarih ve Müzik bilim adamları, en az 6000 yıldan beri devam eden bir Türk müziği tarihinden bahsetmektedir. Özellikle Osmanlı döneminde mûsikî, toplum hayatında önemli bir yere sahip olmuştur. Bu durum hiç şüphesiz II. Murat, II. Beyazıt, IV. Murat, II. Mustafa, III. Ahmet, III. Selim, II. Mahmut gibi bir çok mûsikîşinas padişahların mûsikîye değer vermelerinden kaynaklanmıştır. Musikiye olan bu rağbet, toplumun kültür kurumları arasında olan edebiyatı da etkilemiş ve divân şâirleri eserlerinde birçok mûsikî terimleri kullanmışlardır.

İşte biz bu çalışmamızda 16. asırda yaşamış divan şâiri olan Nev'î'nin divânında kullandığı mûsikî unsurları üzerinde durmaya çalışacağız.

**Anahtar Kelimeler:** Mûsikî, Âhenk, Divân Şiiri, Nev'î, 16. yüzyıl.

### MUSICAL TERMS IN DİVAN OF NEV'Î

#### ABSTARCT

Along with history, the music has taken an important place in Turks life, as an expression of melancholy, happiness, heroism, excitement, and love. Music in Turks is old, as old as Turk history. Some history and music scientists talk about 6000 years of Turkish Music History. Music took an important place especially at the Ottoman Emperor Times. This situation is happened at the times of II. Murat, II. Beyazıt, IV. Murat, II. Mustafa, III. Ahmet, III. Selim, II. Mahmut, due to their extra worth on music. Demand to music also effected the literature, and thus the divan poets used musical terms in their performance.

In our work, we are going to stress on 16th Century Divan Poet Nev's musical components.

**Key Words:** Music, accordance, Divan of poetry, Nev'i, 16th Century.

---

\* Bilim Uzmanı, Arhavi Hüseyin Gürkan Lisesi, Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni, Arhavi /Artvin, [calkamehmetsait@hotmail.com](mailto:calkamehmetsait@hotmail.com)

---

#### **Turkish Studies**

*International Periodical For the Languages, Literature  
and History of Turkish or Turkic  
Volume 3/2 Spring 2008*

16. yüzyılın tanınmış Osmanlı şairlerinden olan Nev'î aslen Malkaralı olduğundan Malkaralı Nev'î diye tanınmıştır. Asıl adı Yahya olan Nev'î, İstanbul'da iyi bir öğrenim görmüş, dönemin tanınmış bilginlerinden ve Ahaveyn diye tanınan Ahmet ve Mehmet Efendilerden ders almıştır. Medrese arkadaşları arasında Bâkî, Hoca Saadettin Efendi, Üsküplü Valihi ve Mecdi Efendi vardır.

Öğrenimini tamamladıktan sonra Gelibolu ve İstanbul'da müderrislik yapmış, bir yandan da tasavvufla ilgilenmiştir. Nev'î'nin şöhret kazandığı dönem III. Murad'ın padişahlığı sırasında olmuş, onun zamanında Şehzâde Mustafa'ya ders vermek üzere hoca olarak da tayin edilmiş ve bu görevi onun saray hocalığından ayrılma kararını verinceye kadar devam etmiştir. Ömrünün geri kalan kısmında dönemin ileri gelen devlet adamlarına kasideler sunarak geçimini sağlamış ve 1599'da vefat etmiştir.

Bilgin bir şair olan Nev'î, Farsça ve Arapça'yı bu dillerle şiir yazabilecek kadar iyi bilen bir şairdir. Nitekim divanında Türkçe şiirlerinin yanı sıra Farsça kasideleri de bulunmaktadır. Kaside şairi olarak da bilinen Nev'î, aslında bir gazel ustası olup ününü gazelleriyle kazanmıştır. Sade şiir yazmaktan yana olan Nev'î, kendisinin yeni bir tarz yarattığını ve Anadolu şairlerini Acem-Fars taklitçiliğinden kurtardığını söyler:

Nev'î ne 'âlf-cevherüz hergiz bilinmez kadrümüz  
Ma'nîde ferd-i kâmilüz sûretde cins-i sâ'ilüz  
(Nev'î Divanı; s: 346)

Vasf-ı hatun eyler bu sakalından utanmaz  
Nev'î dahi şi'r ile zerâfetden usanmaz  
(Nev'î Divanı; s: 344)

Nev'î'nin oğlu Atâyî, babasının Tefsir, Kelam, Fıkıh, Akaid, Mantık vb. alanlarda çok sayıda eseri olduğunu söyler. En tanınmış eserleri, başta Divan'ı olmak üzere Netâyîcü'l-Fünûn, Nevâ-yı Uşşâk, Hadis-i Erba'în Tercümesi ve Hasb-ı Hâl adlı eserleridir.<sup>1</sup>

Nev'î'nin hayatından ve şairliğinden kısaca bahsettikten sonra; makalemizin asıl konusu olan Nev'î Divanı'nda Mûsikî'ye

<sup>1</sup> Geniş bilgi için bkz. İPEKTEN Haluk - Mustafa İSEN - Recep TOPARLI - Naci OKÇU - Turgut KARABEY, *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, Ankara 1988.; Abdülkadir Karahan, *İslam Ansiklopedisi*, "Nev'î" mad., İst. 1988., C. 9, s. 224; Mine Mengi; *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Akçağ yay. Ank. 1999, s. 163; Ahmet Atilla Şentürk, Ahmet Kartal: *Üniversiteler için Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Dergah yay., İst. 2004, s. 272-274.; Büyük Türk Klasikleri, "Nev'î", C. 4, İst. 1986, ss. 66.

### **Turkish Studies**

*International Periodical For the Languages, Literature  
and History of Turkish or Turkic  
Volume 3/2 Spring 2008*

geçmek istiyoruz. Ancak bunu da yapmadan önce mûsikî hakkında muhtasar bir bilgi vermek uygun olacaktır:

Mûsikî, güzel sanatların malzemesi ses olan, sesi düzenli ve estetik maksatlara uygun şekilde kullanılan bir koludur. Bu kelime, Yunanca asıllı “Musike”den alınarak “Mûsikî” şeklinde Arapça’ya, oradan da Türkçe’ye geçmiştir. Bugün kullandığımız “Mûzik” kelimesi ise aynı kelimenin Batı dillerinden alınmış şeklidir.<sup>2</sup>

Mûsikî, eskiden olduğu gibi günümüzde de Türk toplum hayatında önemli bir yer tutmaktadır. Dolayısıyla eski devirlerden kalan çeşitli eserlerde mûsikî’nin icâdı, makamlar, mûsikî aletleri, mûsikînin insan üzerindeki etkileri vs. üzerinde ehemmiyetle durulmuştur.<sup>3</sup> Örneğin, Mehmed Hâfid, Ed-Dürerü’l-Müntehâbâtî’l-Mansûre adlı eserinde mûsikiyi bir ilim kategorisine koyarak onu “Ulûm-ı Riyâziyye”den saymış ve mûsikîde yer alan on iki makamın on iki burca; yedi âgâzenin yedi gezegene; dört şubenin ‘anâsır-ı erba’aya; yirmi dört elhânın da gece ve gündüzün yirmi dört saatine tekâbül ettiğini ifade etmiştir.<sup>4</sup>

Mûsikînin doğuşuyla ilgili en önemli rivayet, onun Hz. İdris’e verilmiş olduğuna dair yapılan rivâyeyettir. Bu rivâyet 15. yüzyılın önemli manzum eserlerinden Bedr-i Dilşâd’ın Murad-nâmesinde de zikredilmektedir.<sup>5</sup> Eski bilimler konusunda ansiklopedik bir eser mahiyetinde olan bu eserde, İdris Peygamberin mûsikîyi dört ilimden yani “İlm-i hey’et, ilm-i hikmet, ilm-i nücûm, ilm-i tıp”tan çıkardığı zikredilmiştir. Bir başka rivâyete göre ise mûsikî ilmi, Hz. Nuh’un oğluna nispet edilir. Rivâyete göre Hz. Nuh’un oğlu Mûsîkar adlı çalgıyı ve birçok makâmı icat etmiştir.<sup>6</sup>

Tarihin en eski devirlerinden bugüne kadar, her zaman gerek ferdî, gerekse sosyal açıdan insanoğlunun hayatında çok önemli bir yer tutan din ve inançlar da –daha çok rûhî tesirleri bakımından– mûsikîyi benimsemiş ve kullanmıştır. Tasavvufî açıdan tekkelerde yapılan ayinlerde de mûsikînin ehemmiyeti bu bakımdan âşikârdır.<sup>7</sup> Tasavvuf ve diğer alanlarda olduğu gibi Divan edebiyatında da önemli bir yere sahip olan mûsikî, mûsikîşinâs şairlerce işlenmiş ve

<sup>2</sup> Mustafa Aslan, “Sami Divanı’nda Mûsikî”, İlmî Araştırmalar 6, İstanbul 1998, s. 33.

<sup>3</sup> Mehmet Arslan, “Nedim Divânı’nda Mûsikî”, Osmanlı Edebiyat-Tarih-Kültür Makaleleri, İstanbul, 2000, s. 43.

<sup>4</sup> Agah Sırrı Levend, *Divan Edebiyatı (Kelimeler ve Remizler, Mazmunlar ve Mefhumlar)*, İstanbul 1980, s. 241.

<sup>5</sup> Bkz. Adem Ceyhan, *Bedri Dilşâd’ın Murad-nâmesi*, İstanbul 1997, s. 149-150

<sup>6</sup> Agah Sırrı Levend, a.g.e. s. 242; Mahmut Kaplan “Divan Şiirinde Mûsikî”, *Divan Şiirinin Kıyısında*, Ankara 2003, s. 31.

<sup>7</sup> Mustafa Aslan, a.g.m., s. 36.

### **Turkish Studies**

*International Periodical For the Languages, Literature  
and History of Turkish or Turkic  
Volume 3/2 Spring 2008*

manzumelerinde mecaz, istiâre gibi edebi sanatları yapma maksadıyla mûsikî terimlerini kullanmışlardır.

Nev'î Divânı'nın daha önceki yıllarda yapılan tahlilinde<sup>8</sup> musiki aletlerine kısaca değinilmiş ancak terimler ayrıntılı bir şekilde ele alınmamıştır. İşte bizde bu çalışmamızda 16. yüzyılın şairlerinden olan Nev'î'nin Divânı'nda<sup>9</sup> yer alan mûsikî terimlerini yanlarında kısa açıklamalarını da vererek belirtmeye çalıştık. Çalışmamızda söz konusu mûsikî terimlerinin anlam karşılıklarını muhtelif kaynaklardan derlemeye gayret ettik.<sup>10</sup> Bu çalışmayı zevk alarak yaptığımızı belirttikten sonra Nev'î Divânı'nda geçen mûsikî terimlerini ve terimlerin anlam karşılıklarını alfabetik sıraya göre şu şekilde sıralayabiliriz:

**ÂHENK:** Sazların kiriş, tel, boru gibi ses veren kısımlarının belli bir sese göre ayarlanması. Çalıp çağırıp söyleme, cümbüş etme.

Hep Ka'be-i kûyûnda olan **nâle-i uşşâk**  
**Âheng-i hicâz** ile ser-âgâz-ı **nevâdur**  
 (Kasideler, s: 47)  
**Çeng**-veş nâle kılup **nây**-sıfat inleyelüm  
 O geçen **demlere âheng**-i nedâmet idelüm  
 (Gazeller, s: 205)

**ÂVÂZ:** Ses, seda. Eski mûsikî nazariyat kitaplarında makamların sınıflandırılması için kullanılan terim.

Hep **mutribün terâne** vü **âvâzı sünbüle**  
 Hep çalınan kulağına '**ûdun** benefşe-zâr  
 (K., s: 42)  
 Nâz ile bana söger vâr-ise ol **beste**-dehen  
 Ğaybdan gûşuma âheste bir **âvâz** gelür  
 (G. s:274)

**BESTE:** Şarkının makam ve âhengi.

<sup>8</sup> M. Nejat Sefercioğlu, *Nev'î Divânı'nın Tahlili*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1990, s.113-114.

<sup>9</sup> Nev'î Divânı, Haz. Mertol Tolum-M.Ali Tanyeri, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1977.

<sup>10</sup> ÖZTUNA, Yılmaz, *Büyük Türk Mûsikîsi Ansiklopedisi*, C. I-II, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990.; İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Ötüken Yay., İstanbul 2000.; Ahmet Talat Onay, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*, Haz: Cemal Kurnaz, MEB Yay., İstanbul 2004.

Nâz ile bana söger var-ise ol **beste**-dehen  
Gaybdan gûşuma âheste bir **âvâz** gelür  
(G. s:274)

- ÇENG: Kanuna benzeyen fakat dik tutularak parmakla çalınan ve bu nedenle Harp'ı andıran bir tür çalgı aleti. Vakt-i şikest-i rûzeye eyler işâreti  
**Çeng**-i hamîde-şekl ile gûyâ meh-i sıyâm  
(K., s: 103)  
Şol denlü itdi nâleyi bezmünde **çeng u 'ûd**  
Çıkdı simîke na'ra vü cûş eyledi semek  
(G., s: 190)  
**Çeng**-veş nâle kılup **nây**-sıfat inleyelüm  
O geçen demlere **âheng**-i nedâmet idelüm  
(G., s: 205)  
'Âşıkun mihnet ile kâmeti **çeng** olmayıcak  
İtdügi **nâleleri** dilbere nâ-sâz gelür (G.,s: 274)  
  
Bu kâmet-i hamîden ile dâg-ı sînemi  
**Dem**-sâz idince 'ışkuna çalışdı **çeng ü def**  
(G., s: 359)  
'İşkun ne âlemi ola âh ile **nâlesüz**  
Bezmün ne revnâkı ola çün **çeng ü 'ûd** yok  
(G., s: 362)  
İder mûhiş **sadâlar târ-ı çeng** olsa **havâdan** ter  
Seherden gör hamîde kadd ile ol pîr-i giryânı  
(G., s: 524)

- DÂVÛD: Peygamber ismi, Rivâyete göre mûsiki Hz. Dâvud'a isnâd edilmektedir. Sesi güzel ve şairdi. Müzikte bir düzen.  
Sana **uşşâk hevâsın** şu ki terk eyleye diye  
Olma dem-sâz âña **Dâvûd-ı hoş-elhân** ise de  
(G., s: 466)

- DÂVÛDÎ: Dâvut peygamberin sesini andıran tatlı ve dokunaklı ses.

İderler mahfilinde cem' olup **elhân-ı Dâvûdî**  
Bugün Kur'ân okunmak anda hatm olmuş durur mahzâ  
(K., s: 17)

- DEF (TEF): Zilli ve pullu bir çembere gerilmiş deriden ibaret çalgı daire.

### **Turkish Studies**

*International Periodical For the Languages, Literature  
and History of Turkish or Turkic  
Volume 3/2 Spring 2008*

- Zulm ile kimse gayrîye bir sille uramaz  
Rûy-ı **defe** meger ki **tarab-sâz-ı** hoş-nev  
(G., s: 189)
- Kitâb-ı 'ışkı fehm itmez **mugannî**  
**Def u ney** gerçi söylerler **hevâdan**  
(G., s: 437)
- DEM: 1. Ney'in en pest sekizlisindeki sesler. 2. Herhangi bir  
nağmeye sürekli eşlik eden sesler.
- Şarâb-ı 'aşk ile **raks** idesin olup kanzil  
Kulağına çalma şol nefesde kim **dem-i sûr**  
(K., s: 73)
- Bu kâmet-i hamîden ile dâg-ı sînemi  
**Dem-sâz** idince 'ışkuna çalışdı **çeng ü def**  
(G., s: 359)
- DEVR: Mûsikîde usul, tarz. Bu usullerle uğraşan ilme de İlm-i  
edvâr denir.  
Nedür bu **devr-i** safâ-bahş u meclis-i hurrem  
Nedür bu heyhey-i **mutrib** sürûd u neşve vü hâl  
(K., s: 91)
- EVC: Türk Mûsikîsinde bir makam.
- İrtifâ'-ı **evc-i** kasrun şöyledir kim serverâ  
**Nagme-i** bezmün ider **Nâhid-i** çarhı ser-girân  
(K.:s:113)
- HEVÂ: Oyun havası veya peşrev, saz mesâisi gibi klasik  
formlara girmeyen serbest ve fantezi saz eserlerine  
verilen ad Saz veya saz müziğine ait olup da husûsi  
bir isimle belirtilmeyen parça.
- Hat-ı dilber gibi sebz olsa yazı nevbahâr olsa  
Güzellense **hevâlar mutrib-i** meclis hezâr olsa  
(G., s: 472)
- İder mûhiş **sadâlar târ-ı çeng** olsa **havâdan** ter  
Seherden gör hamîde kadd ile ol pîr-i giryânı  
(G., s: 524)
- HİCÂZ: Türk mûsikisinde 8 numaralı basit makam.  
Hep ka'be-i kûyunda olan **nâle-i 'uşşak**  
**Âheng-i Hicâz**-ile ser-âgâz- **nevâdur**

---

**Turkish Studies**

*International Periodical For the Languages, Literature  
and History of Turkish or Turkic  
Volume 3/2 Spring 2008*

- (K., s: 47)  
 Nev'î ser-i kûyunda geçe **nâle-i uşşâk**  
 Hep **tavr-ı hicâz** ile **Sıfâhân u Nevâdur**  
 (G., s: 327)  
 Yürü var gel makâmun **mutribâ** her dem **'İrâk** itme  
**Hicâza** başlayup sa'y eyle kûy-ı yârdan çıkma  
 (G., s: 504)
- Hicâzî perdelerden** kopdı **'uşşâk** içre nâlişler  
 Hatuñla Ka'be-i hüsnüñ siyâh-pûş itdügin bildük  
 (G., s: 390)
- 'İRÂK: Türk müziğinin en eski mürekkep makamlarındandır.  
 Yürü var gel **makâmıñ mutribâ** her dem **'İrâk** itme  
**Hicâza** başlayup sa'y eyle kûy-ı yârdan çıkma  
 (G., s: 504)
- KANÛN: Fârâbi'nin icat ettiğî söylenilen, bir köşesi kesik  
 dikdörtgen şeklinde ve dizler üzerinde parmaklarla  
 çalınan bir çalgı.  
 'Aceb şimden girü devrn bozup evzâ'-ı nâ-sâzıñ  
 Uyar mı **nâgme-i kânûna** bî-kânûn olan münker  
 (K., s: 58)  
 Sen eyle gerek **nâleni ney** yaşunı mey-gûn  
 'Uşşâka cefâ ğayra vefâ bunlara kanûn  
 (G., s: 207)
- KEMÂN: Yay, müzik âleti.  
 Nişân-ı maksada Nev'î varurdu tîr-i murâd  
 Çekilse zûrla bir kez **kemân-ı** 'ışk u muhabbet  
 (G., s: 250)
- KOPUZ: Orta Asya Türklerinin eğlencelinin vazgeçilmez çalgı  
 aleti.  
 Götürdi **kopuzı** bezm-i felekden  
 Kırup **târ-ı** şu'â'ın mihr-i Enver  
 (K., s: 65)
- KÛS: Kös, eski savaşlarda, alaylarda deve veya araba  
 üstünde taşınarak çalınan büyük davul.  
 Duhân-ı derbûzen kara haber iltürdi âfâka  
 Çalardı **nagme-i rihlet nefîr** u **kûs-ile mehter**

---

**Turkish Studies**

*International Periodical For the Languages, Literature  
 and History of Turkish or Turkic  
 Volume 3/2 Spring 2008*

- (K., s: 58)  
 Gûşuma çalınsa **kûs-ı** beşâret subh-dem  
 Ya'ni 'îd olsa gelüp didâra **nevbet** subh-dem  
 (K., s: 110)  
 Kulağına **sadâ-yı kûs-ı** rihlet çalınur âhur  
 Henüz irişmedin **nevbet** inâbet kılsan olmaz mı  
 (G., s: 199)
- MAKÂM: Mûsikîde ahenk ile söylenen sesler topluluğu.  
 Yüri var gel **makâmuñ mutribâ** her dem 'Irâk itme  
**Hicâza** başlayup sa'y eyle kûy-ı yârdan çıkma  
 (G., s: 504)
- MUGANNÎ: Teganni eden sanatkâr, bir nevi şarkıcı.  
 Kitâb-ı 'ışkı fehm etmez **mugannî**  
**Def u ney** gerçi söylerler **hevâdan** (G., s: 437)  
 Gül ü nesîm ü mey ü **mugannî**  
**Nevâ-yı** bülbül kamu nevâhî (G., s: 557)
- MUTRİB: Çalgı çalan, çalgıcı, sâzende. Şarkıcı, şarkı okuyan  
 hânende.  
 Hep **mutribün terâne** vü **âvâzı sünbüle**  
 Hep çalınan kulağına 'ûdun benefşe-zâr  
 (K., s: 42)  
 Nedür bu **devr-i** safâ-bahş u meclis-i hurrem  
 Nedür bu heyhey-i **mutrib sürûd** u neşve vü hâl  
 (K., s: 91)  
 Nevâyı nerm ider **mutrib** piyâle dâ'im ola  
 Bahar ola ne dimekdür **havâ mülâyim** ola  
 (G., s: 233)  
 'Aceb ne **perdeden** âgâz ider [----] görsen  
 Tekellüm eylese **mutrib** zebân-ı 'ışk u mahabbet  
 (G., s: 250)  
 Safha-i hâtır-ı pür-gam yazılur meclisde  
**Mutrib-i** bezm kaçan **târ** ile tahrîr eyler  
 (G., s: 275)  
**Terâne** eyle hat u hâli vasfiñ ey **mutrib**  
 Ki ehl-i 'ışka safâdur **sadâ-yı** perr-i mekes  
 (G., s: 347)

---

**Turkish Studies**

*International Periodical For the Languages, Literature  
 and History of Turkish or Turkic  
 Volume 3/2 Spring 2008*



**MUVÂFIK:** Türk mûsikîsinde zamanımızda örneği kalmamış en az altı asırlık mürekkebi bir makam.

Safâmız mukarrer **havâmuz muvâfık**  
**Nevâdan** degül sîne bir lahza hâli

(K., s: 151)

**NAĞME:** Ahenk, ezgi, güzel ses.  
Vasfunda seher cânâ safâ virdi bu matla'  
Gûya eser-i **nagme-i nevrûz** u **sabâdur**

(K.,s: 48)

İrtifâ'-ı **evc-i kasrun** şöyledir kim serverâ  
**Nagme-i** bezmün ider **Nâhid-i** çarhı ser-girân

(K..s:113)

Sâkî semâ'-ı **nagme-i nây** ile vaktidür  
Meydân-ı sâgar içre ide her habâb raks

(G., s: 353)

**Nagme-i** 'ışk-ı hezârî istimâ' eyley şu kim  
Şâh-ı gül gibi ser-a-pâ cismîni gûş eyleye

(G., s: 496)

Gûşun çemende **nagme-i** bülbül pür eyledi  
Nev'î işitmez oldu şarâbın yasagını

(G., s: 512)

**NÂHİD:** Türk mûsikîsinde bir makam.

İrtifâ'-ı **evc-i kasrun** şöyledir kim serverâ  
**Nagme-i** bezmün ider **nâhid-i** çarhı ser-girân

(K..s:113)

Tolmadan peymânesi mâhun mey-i **hurşîdden**  
Girmeden **raksa** felekler **nagme-i nâhîdden**

(G., s: 438)

**NAKÂRE/NAKKÂRE:** Davul.

Urulsa **nevbet-i** şâhî senün firâkun-ile  
**Nakâre** sine dögerdi **nefir** olup nâlân

(K., s: 118)

Çeküp elif tenüme kara dâglar yakdum  
Şeh-i serîr-i gamam tûğ-ile **nakâre-** ile

(G., s: 467)

**NAKŞ:** Klâsik Şark Mûsikîsinde her mûsikî bestesine verilen ad.

### **Turkish Studies**

*International Periodical For the Languages, Literature  
and History of Turkish or Turkic  
Volume 3/2 Spring 2008*

- Erbâb-ı 'ayşa ya'ni **tarab** hâsıl itmege  
Bir tâze **nakş** bağladı üstâd-ı **sâz-kâr**  
(K., s: 42)
- NEFİR: Boynuzdan yapılan boru olup, özellikle savaşlarda kullanılan mehter çalgılarından biridir.
- Duhân-ı derbûzen kara haber iltürdi âfâka  
Çalardı **nagme**-i rihlet **nefir** u **kûs**-ile **mehter**  
(K., s: 58)
- Urulsa **nevbet**-i şâhî senün firâkun-ile  
**Nakâre** sine dögerdi **nefir** olup nâlân  
(K., s: 118)
- NEVBET: Mûsikide sıra ile söylenen ara nağme.
- Gûşuma çalınsa **kûs**-ı beşâret subh-dem  
Ya'ni 'îd olsa gelüp didâra **nevbet** subh-dem  
(K., s: 110)
- Kulağına **sadâ-yı kûs**-ı rihlet çalınur âhır  
Henüz irişmedin **nevbet** inâbet kılsan olmaz mı  
(G., s: 199)
- NEVÂ: Türk mûsikisinin 7 numaralı basit makam.  
Safâmuz mukarrer **havâmuz muvâfık**  
**Nevâdan** degül sine bir lahza hâli  
(K., s: 151)
- Nevâyı** nerm ider **mutrib** piyâle dâ'im ola  
Bahâr ola ne dimekdür havâ **mülâyim** ola  
(G., s: 233)
- Sofra-i gülden alınsa vaktidür berg-i nevâl  
'Andelîb-i hoş-**nevâ** eyler salâ her gûşeden  
(G., s: 429)
- Kalbini sâf eyleyen câm-ı safâyı n'eylesün  
'İşk ile dem-sâz olan **sâz u nevâyı** n'eylesün  
(G., s: 430)
- NEVRÛZ: Türk mûsikisinde en az yedi asırlık bir mürekkebe makam.  
Vasfunda seher câna safâ virdi bu matla'  
Gûyâ eser-i **nagme**-i **nevrûz** u **sabâdur**  
(K., s: 48)

---

**Turkish Studies**

*International Periodical For the Languages, Literature  
and History of Turkish or Turkic  
Volume 3/2 Spring 2008*

- NEY/NÂÿ: Türk mûsikisinin en tanınmış nefesli mûsiki âleti. Ney çalana nâyî veya neyzen denir.
- Ney-i** ‘ışk ile olmadık **dem-sâz**  
Bu **hevâ** âteşinde sûzânuz.  
(G., s: 197)
- Sen eyle gerek nâleni **ney** yaşunı mey-gûn  
‘Uşşâka cefâ gayra vefâ bunlara kânûn  
(G., s: 207)
- Çeng-veş** nâle kılıp **nây**-sıfat inleyelüm  
O geçen demlere **âheng**-i nedâmet idelüm  
(G., s: 205)
- Nedür ey **nây** sebep nâlene bî-mâr mısın  
Yahud ol kâmet-i şimşâda hevâ-dâr mısın  
(G., s: 443)
- Kitâb-ı ‘ışkı fehmi etmez **muğannî**  
**Def** u **ney** gerçi söylerler **hevâdan**  
(G., s: 437)
- PERDE: Bir müzik parçasını meydana getiren seslerden her biri.
- Felekler kimi **çengî** kimi **rakkâs**  
Zamâne **perde-sâz** oldu ser-a-ser  
(K., s: 66)
- Hicâzî perdelerden** kopdı ‘uşşâk içre nâlişler  
Hatunla Ka’be-i hüsnün siyâh-pûş itdügin bildük  
(G., s: 390)
- RAKS: Müzik eşliğinde oynanan oyun.
- Felekler kimi **çengî** kimi **rakkâs**  
Zamâne **perde-sâz** oldu ser-a-ser  
(K., s: 66)
- Sâkî **semâ**‘-ı **nağme-i nây** ile vaktidür  
Meydân-ı sâgar içre ide her habâb **raks**  
(G., s: 353)
- Tolmadan peymânesi mâhun mey-i hürşidden  
Girmeden **raksa** felekler **nagme-i nâhidden**  
(G., s: 438)
- RAST: Türk müziğinin en eski makamlarındandır. 4 numaralı basit makam olan rast, rast beşliğiyle, rast dörtlüsünden müteşekkildir.
- Nagme** kılsun **mutribin** dâim **havâ-yı râstdan**

---

**Turkish Studies**

*International Periodical For the Languages, Literature  
and History of Turkish or Turkic  
Volume 3/2 Spring 2008*

- Bâr-ı gamdan serv-i âzâduna hiç hâm gelmesün  
(G., s: 448)
- SABÂ:** Türk müziğinin en tanınmış makamlarından olup, yürekler parçalayıcı, gönüller yakıcı bir hüzün, elem, zühd ve pişmanlık duygusunu bildirir.
- Vasfunda seher câna safâ viridi bu matla'  
Gûyâ eser-i **nagme-i nevrûz** u **sabâdur**  
(K., s: 48)
- SADÂ:** Ses, yankı.
- Terâne** eyle **hat** u hâl-i vasfın ey **mutrib**  
Ki ehl-i 'ıška safâdur **sadâ-yı** perr-i mekes  
(G., s: 347)  
Kebâb-i murg **âvâzı sadâ-yı na'ra-yı** bülbül  
Kadehler lâle nergis çeşm-i dilber gülistan âteş  
(G., s: 348)
- SÂZ:** Müzik, çalgı âleti.  
**SÂZ-KÂR:** Çalgı çalan.  
Erbâb-ı 'ayşa ya'ni **tarab** hâsıl itmege  
Bir tâze **nakş** bağladı üstâd-ı **sâz-kâr**  
(K., s: 42)
- Sâz-ı mutrib** gibi cân-beste-i **etvâr-ı** emel  
Beyt-i şâ'ir gibi dil-hânesi pür-vehm ü hayâl  
(G., s: 403)
- Yâr ile mahrem olan agyâra hemdem olmaz  
Bir **sâz-kârı** bulduk nâ-sâz kârı görsek  
(G., s: 391)
- SIFÂHÂN/ISFAHÂN:** Türk müziğinin en eski mürekkebe makamlarındandır.
- Nev'î ser-i kûyinde geçe **nâle-i uşşâk**  
Hep **tavr-ı Hicâz** ile **Sifâhân u Nevâdur**  
(G., s: 327)
- SÜNBULE:** Türk Mûsikîsinde eski bir makam.
- Hep **mutribün terâne** vü **âvâzı sünbüle**  
Hep çalınan kulağına **'ûdun** benefşe-zâr  
(K., s: 42)

---

**Turkish Studies**

*International Periodical For the Languages, Literature  
and History of Turkish or Turkic  
Volume 3/2 Spring 2008*

- SÛRÛD:** Terennüm etme, Şarkı veya Türkü mırıldanma.  
Nedür bu **devr**-i safâ-bahş u meclis-i hurrem  
Nedür bu heyhey-i **mutrib sūrūd** u neşve vü hâl  
(K., s: 91)
- TABL:** Davul.  
Hay u huy-ı savma ‘a **tabl**-ı riyâdur sūfiyâ  
Şimdi hep hâl ehline etrâf-ı gülşendür mahal  
(G., s: 406)
- TANBÛR:** Telli bir mûsiki âleti.  
Ne ıssı **çeng**-sıfat zâhiren rükû‘undan  
Dilün **hevâ** tolu mânend-i sîne-i **tanbûr**  
(K., s: 72)
- TÂR:** Sâz teli.  
Eşküm **sadâ**-yı rişte-i câna virür sükûn  
Kılmaz **terâne** çün ola **târ-ı rebâb** ter  
(G., s: 270)  
İder mûhiş **sadâlar târ-ı çeng** olsa **havâdan** ter  
Seherden gör hamîde kadd ile ol pîr-i giryânı  
(G., s: 524)
- TARAB-SÂZ:** Neşe ve sevinç veren nağme.  
Zulm ile kimse gayrîye bir sille uramaz  
Rûy-ı **defe** meger ki **tarab-sâz-ı hoş-nevâ**  
(G., s: 189)
- TAVIR:** Mûsikîde düzen, makam, aheng.  
Nev’î ser-i kûyinde geçe nâle-i ‘uşşâk  
Hep **tavr-ı Hicâz** ile **Sifâhân u Nevâdur**  
(G., s: 327)
- TERÂNE:** Terennüm. Nağme, âhenk, makam.  
Hep **mutribün terâne** vü **âvâzı sünbüle**  
Hep çalınan kulağına ‘**ûdun** benefşe-zâr  
(K., s: 42)  
**Terâne** eyle hat u hâli vasfîñ ey **mutrib**  
Ki ehl-i ‘ışka safâdur **sadâ**-yı perr-i mekes  
(G., s: 347)
- TERENNÛM:** Güzel bir sesle nağme söyleme.  
Nev’îyâ şimden girü her murg-ı nâçîz ötmesün  
Tûtî-i tab‘um **terennüm** kıldı bir garrâ gazel  
(G., s: 406)
- ÛD:** Bir tür sâz.

---

**Turkish Studies**

*International Periodical For the Languages, Literature  
and History of Turkish or Turkic  
Volume 3/2 Spring 2008*

- Micmeründe muttasıl 'ûd-1 mülebbes yanmada  
Cem' olur bezmünde ervâh-1 mücerred her zaman  
(K., s: 113)
- Şol denlü itdi nâleyi bezmünde **çeng ü 'ûd**  
Çıkdı simâke na'ra vü cûş eyledi semek  
(K., s: 190)
- 'İşkun ne 'âlemi ola âh ile nâlesüz  
Bezmün ne revnâkı ola çün **çeng ü 'ûdı** yok  
(G., s: 362)
- USÛL: Mûsikîde tarz, ahenk.  
Bir **nagmesi** ider bu tokuz **perdeden** güzer  
Uymaz **usûl-i mutribe** sâki **rebâb-1** 'ışk  
(G., s: 360)
- UŞŞÂK: Türk mûsikisinde beş numaralı basit makam.Çok  
doğal bir dizi arz eden uşşâk, en eski makamlardandır.
- Sana **uşşâk hevâsın** şu ki terk eyleye diye  
Olma dem-sâz ana **Dâvud-1 hoş-elhân** ise de  
(G., s: 466)
- ZEMZEME: Ezgili, nağmeli söz. İsmnin geldiği makamda bir  
kürdi dörtlüsü bulunduğunu işaret eden isim. Hicaz-  
zemzeme, Isfahan-zemzeme vb.
- Subh-dem **zemzeme-i** 'îd ile tutup erkân  
Olmuş-idi tonanıp gül gibi 'âlem handân  
(K., s: 165)

Sonuç olarak, 16. yüzyılın önemli şairlerinden olan Nev'î'nin mûsikîye ve mûsikî terimlerine ne kadar vâkıf olduğu, şiirlerinde mûsikînin ve sesin önemli bir yeri bulunduğu çalışmamızda tespit ettiğimiz çok sayıda mûsikî teriminin varlığıyla ortaya çıkmaktadır. Mûsikî makam, âlet ve terimlerinin birçoğunu gördüğümüz Nev'î Divânı'nda daha birçok cevherin saklı olduğu muhakkaktır. Bu musikişinas şahsiyet hakkında daha bir çok çalışmanın yapılmasını diliyor, Nev'î'yi rahmetle anıyoruz.

---

### **Turkish Studies**

*International Periodical For the Languages, Literature  
and History of Turkish or Turkic  
Volume 3/2 Spring 2008*

**KAYNAKÇA**

- ASLAN, Mehmet, “Nedim Divanı’nda Mûsikî”, Osmanlı Edebiyat-Tarih-Kültür Makaleleri, İstanbul 2000.
- ASLAN, Mustafa, “Sâmi Divanı’nda Mûsikî” İlmi Araştırmalar 6, İstanbul 1998
- CEYHAN, Adem: *Bedr-i Dilşâd’ın Murad-nâmesi*, İstanbul 1997.
- İPEKTEN Haluk - Mustafa İSEN - Recep TOPARLI - Naci OKÇU - Turgut KARABEY, *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, Ankara 1988.
- KAPLAN, Mahmut , “Divan Şiirinde Mûsikî”, Divan Şiirinin Kıyısında, Ankara 2003.
- KARAHAN, Abdülkadir, “Nev’î” İslam Ansiklopedisi, C.9, İstanbul 1988.
- LEVEND, Agah Sırrı: *Divan Edebiyatı (Kelimeler ve Remizler, Mazmunlar ve Mefhumlar)*, İstanbul 1980.
- MENGİ, Mine, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Akçağ Yay, Ankara 1999.
- Nev’î Divanı: Haz. Mertol Tolum-Ali Tanyeri, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1997.
- PALA, İskender, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Ötüken Yay., İstanbul 2000
- SEFERCİOĞLU, M. Nejat, *Nev’î Divanı’nun Tahlili*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1990.
- ŞENTÜRK, Ahmet Atilla, KARTAL, Mehmet: *Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Dergah Yay, İstanbul 2004.
- TANRIKIRUR, Cinuçen, "Osmanlı Mûsikîsi", Osmanlı Medeniyeti Tarihi, C. II-II İstanbul 1999.
- ONAY, Ahmet Talat, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*, Haz: Cemal Kurnaz, MEB Yay., İstanbul 2004.
- ÖZTUNA, Yılmaz , *Büyük Türk Mûsikîsi Ansiklopedisi*, C. I-II, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990.

**Turkish Studies**

*International Periodical For the Languages, Literature  
and History of Turkish or Turkic  
Volume 3/2 Spring 2008*